

FORDULÓPONTON?

A VILÁGHÁBORÚ befejezése óta kialakult politikai helyzet komponenseiben az utolsó években több eltolódás állt be, úgy-hogy ez a helyzet ma igen lényegesen különbözik attól, amely a húszas évek derekáig, sőt még azontúl is fennállott. Ez az eltolódás már régebben kezdődött, de az 1931-ik esztendőben gyorsabb tempót vett és szembetűnőbbé vált. Ha régebben a bekövetkezett változásokat múltó tünetekként lehetett felfogni, ma mindinkább világossá válik előttünk, hogy egy mélyebb okokból származó és általuk determinált állandó folyamatról van szó, amely talán még nem is zárult le egészen. Az új helyzetből igen különböző, sőt ellentétes következtetéseket lehet levonni. Lehetséges, hogy hatalmi érdekek fognak újból erősebben előtérbe nyomulni, és lehetséges az is, hogy a fejlődés a nemzetek közötti kibékülés irányában fog haladni. De a benyomás az, hogy mind közelebb jutunk ahhoz a pillanathoz, amikor ebben a tekintetben döntésnek kell bekövetkeznie. A világ válaszut elé érkezett. Minden államnak el kell határoznia, hogy milyen irányban akarja továbbfolytatni a maga útját. Ezek a döntések, amelyek alig lesznek sokáig halaszthatók, fordulópontot fognak alkotni a népek életében.

A LEGFONTOSABB VÁLTOZÁS, amely a világpolitikai helyzetben bekövetkezett, annak a mesterséges rendszernek összeomlása, amelyet a békekötések megteremtői megalkottak annak biztosítására, hogy Franciaország az európai kontinensen feltétlen hegemoniát gyakorolhasson. Ennek a célnak érdekében elsősorban Németországot kellett gyengíteni és függő állapotban tartani. A békeszerződések ezt azzal akarták elérni, hogy elrendelték Németország bizonyos területeinek — a Rajnavidéknek — 15 évig terjedő katonai megszállását és jóvátétel címén elviselhetetlen terheket raktak Németországra, fenntartván a győztes hatalmaknak azt a jogát, hogy amennyiben Németország jóvátételt kötelezettségeinek nem tud megfelelni, a katonai megszállás meghosszabbítható, sőt Németország más részeire is kiterjeszhető. Ugyancsak ezt a célt szolgálta Németország teljes katonai lefegyverzése is. Az így lefektetett, kizárólag katonai elgondolásokon alapuló rendszert, amely Franciaországban Clémenceau és Poincaré nevéhez fűződik, a francia kormány 1924-ig következetesen alkalmazta. 1925 óta azonban ennél a rendszernek pillérei közül egyik a másik után megdőlt. Az 1924-ben elsőízben többségre jutott Herriot és annak külügyminisztere Briand tudatosan eltértek tőle. A locarnói szerző-

dés 1925-ben azokat a közvetlen hatalmi eszközöket, amelyeket Franciaország német szomszédjával szemben a békekötésekben biztosított magának, nemzetközi megállapodásokkal helyettesítette, amelyek a versailles-i szerződés által megállapított francia-német határt az európai hatalmak garanciája alá helyezték. Ezt követően tényleg megszüntették a Rajnavidék katonai megszállását is. Egyidejűleg a jóvátételt terheket elviselhetőbb mértékre kellett leszállítani és Franciaország ettől sem tagadhatta meg hozzájárulását, mert a Németországra rótt súlyos terhek az egész világ gazdasági életére romboló hatással voltak. A jóvátételt fizetéseknek első leszállítását követte egy második, majd 1931-ben a lausanne-i konferencián teljesen meg kellett szüntetni a jóvátételt terheknek Németországtól való behajtását. Végül nem lehetett megtagadni Németországtól az általa követelt katonai egyenjogúságot sem: az e részben karácsony előtt a hatalmak által hozott határozatok ebben a tekintetben is — habár nem tekinthetők végleges eredményeknek — eltérést jelentenek a Clémenceau-Poincaré-féle koncepciótól. Ezzel azonban az egész mesterseges rendszerből, amelyet a békeszerződések Németország erőrekapásának megakadályozása érdekében felállítottak, kő nem maradt kövön. Az egész rendszer összedőlt és még romjai is csak legfeljebb a leszerelés kérdésében nincsenek még eltakarítva. A békeszerződésekben alkalmazott francia politika hibásnak bizonyult. Elmulasztotta Németországnak egy nagylelkű békével való megnyerését és kibékítését, de másfelől nem tudta Németországot állandóan legyengíteni úgy, hogy hosszú időre megszűnjék veszélyes ellenfél lenni.

Franciaország helyzete Németországgal szemben azonban még egy másik okból is megromlott. Franciaország a világháborút nem a maga erejéből nyerte meg. Mesteri diplomáciával jóformán az egész világot maga mellé tudta sorakoztatni. Háborús szövetségesei közül azonban ma már egyiknek támogatására sem tudna számítani, ha hirtelen valamilyen új nemzetközi bonyodalom támadna. Oroszország mai állapotában nem jöhet számba Franciaországnak egy ilyen konfliktusban való szövetségeseként. A szovjetkormány valószínűleg örömmel nézné, ha háborús bonyodalmakra kerülne a sor franciák és németek között, de tisztában van vele, hogy ezt a háborút a kommunizmus legbiztosabban akkor nyeri meg, ha egy ilyen háborúba nem avatkozik bele. Ami Angliát illeti, ez állja ugyan a locarnói szerződést, amely szerint Franciaország segítségére kell sietnie, ha Németország a maga nyugati határait Franciaország vagy Belgium rovására kiterjeszteni akarná, de ez az eset teljesen valószínűtlen, az ellen pedig, hogy a locarni szerződés egyéb konfliktusok esetére is kiterjesztessék, nevezetesen a Németország keleti határai körüli ellentétekre, úgy az angol kormány, mint különösen az angol közvélemény mindig igen erélyesen foglalt állást, sőt ez az ellenállása az évek folyamán állandóan fokozódik. Anglia támogatására tehát Franciaország egy újabb konfliktus esetében szintén nem számíthatna. Ami Olaszországot illeti, az egy francia-német konfliktus esetében — ha abban állást foglal — ezt semmiképpen nem fogja Franciaország mellett megtenni. Ismételten beszéltek ugyan a francia-olasz

ellentét elsimítását célzó kísérletekről, de valószínűtlen, hogy ezek egyhamar sikerre vezethetnének. A főnehézség a tengeri haderők arányának kérdésében van. Ha ebben a kérdésben az olasz álláspont érvényesül, amely bizonyos egyenlőséget akar elérni az olasz és a francia tengeri haderők között, akkor ez az egyenlőség, tekintettel arra, hogy Franciaországnak két tengerpartját — a Földközi és az Atlanti — kell megvédenie, míg Olaszország egész tengeri haderejét a Közép-tengerben csoportosíthatja, Franciaország inferioritását jelentené. Ha pedig a francia álláspont menne keresztül, amely tekintetbe kívánja vétetni Franciaország imént említett földrajzi helyzetét, akkor ennek következményei Olaszország részére volnának elfogadhatatlannak, mert Franciaország atlantitengeri haderejének a Közép-tengerbe vetése révén itt bármikor igen nagy túlsúllyal léphetne fel az olasz flottával szemben. A kibékítési kísérletek Franciaország és Olaszország között kétségtelenül még folytatódni fognak, de nem valószínű, hogy hamarosan sikerre fognak vezetni és így ezidőszert Franciaország egy európai konfliktus esetében Olaszországra semmiképpen sem számíthatna. Ami végül a franciák háborúbeli utolsó nagy szövetségesét illeti, az Egyesült Államokat, amelyek a maguk hadbalépésével a világháborút voltaképpen eldöntötték, azok igen erősen kiábrándultak az európai ügyekbe való beavatkozástól. Hogy mily kevésbé veszi maga Franciaország is számításba az amerikai segítség lehetőségét, azt legjobban az a merev magatartás bizonyítja, amelyet a francia nép ma az amerikai háborús tartozások kérdésében elfoglal. Ha Franciaország Amerikában még egy esetleges szövetségest látna, álláspontja a háborús adósságok kérdésében előreláthatólag más lett volna. Az elveszített francia szövetségeseket semmiképpen sem pótolhatják Franciaország új barátai: Lengyelország és a kisantant. Magukban véve is aránytalanul gyengébbek, mint a régiek, ezenkívül pedig mindegyiknek megvan a maga külön Achilles-sarka. Ilyen körülmények között ma Franciaország Németországgal szemben egy konfliktus esetében teljesen a saját erejére volna utalva. Ebben az erőviszonyban azonban — normális körülmények között — Németország van az előnyösebb helyzetben, kivált ha — amire szintén számítani kell — Franciaország megerősítése afrikai csapatokkal a Földközi-tengeren keresztül Olaszország ellenséges magatartása miatt akadályokba ütköznék.

A viszonyoknak ez alakulása szintén hozzájárul az európai helyzetben bekövetkezett teljes átalakulás képéhez. Mert igaz ugyan, hogy a helyzetnek ez a változása csakis egy francia-német akút konfliktus esetében bírna döntő fontossággal. Amde egy nemzet helyzetét békében is az határozza meg, hogy kenyértörés esetében az általa mozgósítható erők milyen arányban állanak a vele szemben felsorakoztatható erőkkel szemben. Diplomáciai nyomást is csak akkor lehet gyakorolni, ha a másik fél érzi a nyomás mögött a valószínű erőt, amint ez a nyomással szemben való ellenállás folytatása esetében kialakulna. Megváltozott és megromlott helyzetének súlyát érzi ezidőszert a francia politika is. Tudja, hogy belőle le kell vonni a következtetéseket. Ami az 1931. év folyamán a jóvátételi kérdések

és a katonai egyenjogúsításra vonatkozó problémák terén történt, az talán már ezeknek a következtetéseknek levonását jelenti. A francia politika mindenesetre válaszüton van, ha a módosult európai helyzet-hez alkalmazkodni akar.

A francia politika helyezkedhetnék arra az álláspontra — és vannak egyesek, akik ennek az elgondolásnak szószólói — hogy hatalmi túlsúlyát az európai politikában vissza kell szereznie, mielőtt ez teljesen lehetetlenné nem fog válni. Valószínű, hogy *à la longue* a francia-német erőviszonyban a német fél az erősebbik. Ezidőszerint azonban kétségkívül még Franciaország erősebb. Tizenhárom év óta rendszeresen kiépítette a maga védelmi rendszerét, nagyrésztben a Németország által fizetett jóvátételt összegek segítségével. Mondják, hogy ma egész Franciaország egy nagy vár, amely összes határain háromszorosa, a föld alatt kiépült lövészárkokkal van körülvéve. A franciák hadseregük felszerelésére is óriási összegeket költöttek. Ezzel szemben Németország el volt tiltva attól, hogy védőszervezetét még csak megközelítően is hasonló módon kifejlessze. Ilyenformán Franciaország katonai túlsúlya Németország felett még alig kétséges. De ez a túlsúly a dolgok természetes rendje szerint állandóan csökkenni fog, amint Franciaország nem tud többé ily óriási összegeket költeni katonai felszerelésére, Németország pedig a békeszerződés katonai intézkedéseinek módosítása után pótolhatni fogja a mulasztottakat. Ebben a helyzetben bizonyos kísértés rejlik Franciaországra nézve. Kísértés arra, hogy erőszakkal visszavesse Németországot ebben a fejlődésben. Ez azonban nem az első eset, amikor az európai helyzet így alakult. 1873—1874-ben, amikor Franciaország igen gyorsan ocsúdott fel a három évvel előbb elszenvedett vereségből, Németországban szintén akadtak, akik egy preventív háborúval szertették volna Franciaország túlságosan gyors megerősödését megakadályozni, pedig akkor a németeknek nem volt okuk annak feltételezésére, hogy az erőviszonyok a jövőben az ő hátrányukra fognak eltolódni. Bismarck ellenállt e kísértésnek. Hinni lehet, hogy a franciák szintén nem fognak a helyzet változásából olyan következtetéseket levonni, amelyek Európa békéjét újból veszélyeztetnék. A francia nép hangulata, amely az 1931. évi választásokon baloldali többséget küldött a kamarába, nem oly irányban nyilatkozott meg, hogy ettől tartani kellene. Nem igen látszik valószínűnek, hogy a szociális tekintetben is többfelé aláaknázott francia társadalom egy ilyen preventív háborúval, ha tulajdonképpeni célja mégoly ügyesen volna is leplezve, megbarátkozni tudna. Itt tehát csakis pusztán lehetőségéről van szó, amelyet sohasem szabad szem előtt téveszteni, de amely emberi számítás szerint nem fog bekövetkezni. A lehetőség azonban megvan. Hisz nem lehet tudni azt sem, hogy a jövőben az erőre kapott Németország nem-e fog valamilyen akcióba belesodródni, amely konfliktusokra vezethet. Ha ez megtörténik, bizonyára nem a locanói szerződés védelme alá helyezett nyugati határon fog megtörténni. De ha pl. a lengyel korridor kérdése miatt Németország és Lengyelország között támadna valamilyen összeütközés, ez a francia-lengyel szerződéses viszonynál fogva, amely

Franciaországot a lengyeleknek aktív megsegítésére kötelezi, kihathatna a francia-német viszonyra is. Vannak tehát az európai politikának olyan útjai is, amelyek háborúra vezethetnek. Reméljük, hogy a politikai fejlődés nem ilyen irányba fog tendálni.

A másik lehetőség, amelyre az európai helyzetben kivált francia-német viszonylatban beállt változásoknál fogva gondolni lehet, megnyugtatóbb. Az a körülmény, hogy a franciáknak a békeszerződésekben megkísérelt hatalmi politikája összeomlott és hogy Németország mindinkább egyenlő erejű szomszédjává válik Franciaországnak, arra a belátásra is vezethet, hogy minden nyers hatalmi politika céltalan, mert az egyes népek erejében gyökerező hatalmi viszonyokat maradóan mégsem tudja befolyásolni. Ha ily belátás kerekedik felül, akkor talán új lehetőségek nyílnak meg egy Ószinte és állandó jellegű francia-német kibékülés részére. Sikerében hinni nem könnyű dolog. Évszázados ellentétek nem szoktak máról holnapra megoldódni. De az útra, mely a kibékülés felé vezet, reá lehet lépni. Talán most inkább, mind bármikor a múltban és bármikor a jövőben. A múlthoz képest a mai helyzetnek az az előnye, hogy Franciaország túlsúlya szűnőben van. A jövőhöz képest az az előnye, hogy Németország túlsúlya még nem alakult ki teljesen. Ha a két nemzet ezt az alkalmat elszalasztja az egymáshoz való közeledés létesítésére, akkor attól kell tartani, hogy a dolgok konfliktus irányában fognak továbbfejlődni, még akkor is, ha ez a konfliktus nem imminens és nem fog már a közeljövőben kitömi. A dolgok tehát fordulóra jutottak.

DE FORDULÓPONTON van a Népszövetség is, és vele együtt fordulóponton vannak azok az új diplomáciai módszerek is, amelyeket a Népszövetség meghonosítani igyekezett. Ezeknek a módszereknek lényegét abban lehet összefoglalni, hogy a döntő jelentőségű politikai kérdéseket a Népszövetség létesítése óta fokozott mértékben tárgyalták a nagy európai nyilvánosság előtt. Ez nem azt jelenti, hogy a kabinetek között zárt ajtók mögött folytatott tárgyalások megszűntek volna, aminthogy azt sem lehet állítani, hogy régebben, a világháborút megelőző időben, egyes kérdéseknek általános konferenciákon való tárgyalása ismeretlen lett volna. A változás a múlthoz képest inkább abban állt, hogy a Népszövetség megalkotása óta ezek az általános, az összes államok részvételével lefolytatott tanácskozások állandókká és rendszeresekké váltak, hogy ezeknek a tanácskozásoknak kerete és az eljárás módozatai a Népszövetség alapokmányában szabatosabban vannak megállapítva és hogy a Népszövetség titkársága mint állandó nemzetközi szerv függetlenül készíti elő ezeket a tanácskozásokat. Nem lehet tagadni, hogy ez az új rendszer — a Népszövetség működésében megnyilatkozott számos tökéletlenség dacára — üdvösnek mutatkozott. Eltekintve attól, hogy egyes esetekben a Népszövetség segítségével sikerült fenyegető nemzetközi konfliktusoknak élet venni, maga a nyilvánosság is, amely a nagy politikai kérdések tárgyalásánál megnyilvánult, fokozott mértékben tette lehetővé a nagy európai közvéleménynek e kérdések elintézésére gyakorolt nyomását. Talán az a nagy átalakulás, amely az utolsó tíz évben lejátszódott és amely a

békeszerződésekben megnyilvánult tisztán hatalmi szellemtől a lausanne-i szerződésben érvényesülő békülékenyebb szellemhez vezetett, nem következett volna be, ha a politikai kérdések a kabinetek között folyó titkos tárgyalásoknak maradtak volna fenntartva. A Clémenceau-Poincaré-féle politika talán hosszabb ideig lett volna fenntartható a közvéleménynek ama nyomása nélkül, amelyet csak a nagy politikai kérdések tárgyalásának nyilvánossága tett lehetővé.

De az utolsó időben a politikai kérdések tárgyalásának ez az új rendszere is sok elégedetlenségre ad alkalmat. A nemzetközi konferenciák, akár mint Népszövetségi tárgyalások, akár mint különálló akciók, az esetek igen nagy számában meddőnek és eredményteleneknek bizonyultak. Kivált a gazdasági téren hozott határozatok többnyire csak a papíron érvényesültek. Nagy apparátussal hosszú ideig folytatott konferenciák eredményét végül mégis csak a közvetlenül érdekelt hatalmak bizalmas tárgyalásai révén lehet megoldásra vinni. A Népszövetség munkájának elejétől kezdve az volt az egyik árnyoldala, hogy a Szövetségen belül egyes nagyhatalmak akarata döntő súllyal érvényesült. Ha Franciaország és Anglia valamiben meg egyezett, ez ellen alig lehetett másoknak eredménnyel fellépni. Ez az állapot még ma sem szűnt meg, de némileg enyhült. Franciaország befolyása ma nem olyan feltétlen, mint néhány évvel ezelőtt. Ha a Népszövetségen belül gyakorolt befolyása nem csökkent is talán olyan mértékben, mint milyenben a francia-német erőviszony a franciák hátrányára eltolódott, ma mégis Németország a Népszövetségen belül is olyan tényező, amellyel a francia politikának állandóan számolnia kell. Nem kétes, hogy ez a fejlődés, amely kétségkívül folytatódni fog, a Népszövetség eszmei elgondolása szempontjából hasznos és áldásos. De pillanatnyilag a megváltozott helyzet igen gyakran csak abban jelentkezik, hogy Franciaország ugyan már nem képes a maga akaratát a többi hatalomra ráerőszakolni, de meg tudja akadályozni más hatalmak akaratának érvényesülését, úgyhogy végül határozat egyáltalában nem tud létesülni. Igen szembetűnő, de nem egyetlen példa erre az ú. n. Tardieu-terv sorsa. A francia politika már nem volt erős ahhoz, hogy a maga elgondolását ezen a téren keresztülvigye, csak azt tudta megakadályozni, hogy más hatalmak ellentétes politikai érdekei érvényesüljenek. Végül azután egyáltalában nem lehetett megállapodni semmiben. Ezeknek a tapasztalatoknak hatása alatt még olyan körökben is, amelyek a Népszövetség eszméjével rokonszenveznek, némi kiábrándulás mutatkozik. Megcsappant a Népszövetség iránti érdeklődés is. Ezért — és részben az általánossá vált gazdasági és pénzügyi nehézségek következtében — igen sokan túlköltségesnek tartják a genfi szervezetet, minek folytán a Népszövetségnél bizonyos pénzügyi nehézségek lehetőségével is számolni kell. Ez az általános kiábrándulás veszélyessé válhatik a Népszövetség részére, ha nem sikerül a Népszövetség munkáját eredményesebbé tenni, ami talán csak új módszerek alkalmazása mellett fog lehetővé válni.

Ehhez járul, hogy a Népszövetség éppen most igen nagy erőpróbának van kitéve. A Népszövetségi Paktum értelmében a Nép-

szövetségnek kell örködni afelett, hogy tagjainak területi integritása erőszakos úton ne csorbítottassék, hogy minden konfliktus, amely két hatalom között felmerül, választott bíróságok vagy a Népszövetség döntése alá bocsáttassák, sőt arra kötelezi tagjait, hogy azok minden olyan akciót, amely erőszakos módszerek alkalmazásával valamely más állam ellen irányul, saját maguk ellen intézett akciónak tekintsenek és gazdasági és pénzügyi kényszerrendszabályokat, sőt esetleg hatalmi eszközöket is alkalmazzanak a békebontó állam ellen. Az utolsó időben azonban — 1931 szeptember óta — a Távól-Keleten — Japán és Kína között — olyan események játszódnak le, amelyekben kétségtelenül feltalálhatók mindazok az elemek, amelyeket a Népszövetségi Paktum megengedhetetleneknek és megakadályozandóknak mond. Mindazonáltal a Népszövetség nem tudta eddig a Paktum intézkedéseit az egymással szemben álló felekkel elfogadtatni és mindinkább az a benyomás keletkezik, hogy a Népszövetség tehetetlenné válik abban a pillanatban, amikor valamely állam nem csinál titkot belőle, hogy eszeágában sincs a maga politikai akciójára a Népszövetségnek csak a legcsekélyebb befolyást is engedni. Ha a Népszövetségnek tehetetlensége egyetlen ilyen esetben nyilvánvalóvá válik, ez az egész intézmény tekintélyét végleg tönkre tehetné. Ki bízhatnék abban, hogy a Népszövetség kellő eréllyel fog fellépni valamely európai békebontó hatalom ellen, ha képtelen arra, hogy egy a Távól-Keleten lefolyó, a Népszövetség hangadó tagjait mégis kevésbé érdeklő kérdésben teljesítse azt a hivatást, amelyet a Népszövetség alapokmánya reáruház! A Népszövetség jövőjét igen lényegesen fogja befolyásolni az a mód, ahogyan az adott esetben érvényesíteni tudja az alapokmányában kifejezésre jutó intenciókat. Ha ennek megtalálja a módját, tekintélye erősödni fog. Ha tehetetlennek bizonyul, elkerülhetetlen presztízsének általános jelentékeny csökkenése és ebben az esetben rombadőlné minden remény, amelyet az emberiség a Népszövetség létesítéséhez fűzött. A Népszövetség is válaszút előtt áll.

Ezek azok a kérdések, amelyek az utolsó időben kibontakoztak és az új év kezdetén nagy kérdőjelekként állnak előttünk. E problémák megoldódhatnak úgy, hogy a nemzetek közelebb jutnak egymáshoz és úgy is, hogy újabb ellentétek keletkeznek és élesednek ki közöttük. Ma az egyik út éppen olyan lehetségesnek látszik, mint a másik. Talán nem fog hosszú idő eltelni, amíg nyilvánvalóvá válik, milyen irányt fog venni a további fejlődés.

GRATZ GUSZTÁV